

Verhalen

uit *den brei*

Breigoed is sinds jaar en dag onlosmakelijk verbonden met Sint-Niklaas. Gealarmeerd door het groeiend aantal sluitingen van breigoedfabrieken, werd in 1991 in Sint-Niklaas de vzw Breigoedmuseum opgericht. Sinds eind 2008 is de collectie te bewonderen in het vernieuwde stedelijk museum SteM Zwijgershoek. Miet Deckers van het SteM ging in functie van de vernieuwde museumopstelling op zoek naar de verhalen van ex-werknemers uit 'den brei'.

Auteur: Miet Deckers

Van Breigoedmuseum naar SteM

De vzw Breigoedmuseum bestaat uit mensen uit de breigoedsector waaronder fabrikanten, werknemers, vakbondsafgevaardigden en afgevaardigden van het stadsbestuur van Sint-Niklaas. Hun voornaamste doelstelling is de uitbouw van een volwaardige museumafdeling over de breigoednijverheid in het Stedelijk Museum van Sint-Niklaas. Het industriële patrimonium mocht niet volledig verloren gaan met de vernieuwing van het museum. Duizenden mensen van Sint-Niklaas en omgeving zijn immers actief geweest in de breisector. 'Den brei' maakt aldus deel uit van het collectieve geheugen van de stadsbewoners. Er is reeds vele jaren gewerkt aan het verzamelen van oude breimachines via schenking of aankoop, het opzoeken en bestuderen van archiefmateriaal en het verzorgen van de machines.

Sinds november 2008 maakt het breiatelier van 600 m² deel uit van het vernieuwde stedelijk museum SteM. Het breiatelier is een uitbreiding bij de verhaallijn 'mens en machine', die de industrialisatie in het Waasland belicht. Zo wordt de geschiedenis van de bonnetterij gekaderd in de ontwikkeling van de streek.

In het breiatelier is permanent een breitechnieker aanwezig voor het onderhoud van de machines. Hij neemt ook de demonstraties en rondleidingen voor groepen voor zijn rekening. Hij begeleidt studenten en ontwerpers bij de realisatie van hun creaties op de oude en moderne computergestuurde machines. De kennis over breiwerk wordt op die manier doorgegeven aan de jonge generatie.

Vanuit de dienst publiekswerking worden in het jaarprogramma verschillende activiteiten rond het breiatelier voorzien. De jaarlijkse 'Dag van den brei' is een ontmoetingsdag voor mensen uit de breisector. Fabrikanten, werknemers, textiel- en modeontwerpers en textielkunstenaars maken er een gezellige namiddag van. Reeds verschillende jaren na elkaar komen er ongeveer 500 bezoekers op af.

Sinds kort is in het breiatelier een zitbank te vinden waar bezoekers de verhalen van mensen uit 'den brei' kunnen beluisteren. Hiervoor werd met steun van de erfgoedcel Waasland een project mondelinge geschiedenis opgestart. Miet Deckers, verantwoordelijk voor de publiekswerking in het SteM, ging via allerlei kanalen op zoek naar respondenten. Het resultaat was een reeks namen van mensen die verschillende functies hadden zoals de breitechnieker, de linkster, de triplockster, de meesteres, de snijdster, de inpakster,

Boven: Handbreister.
SteM

Onder: Het bedrijf
Cockelbergh.
SteM

Geheel onder: Het
bedrijf Cockelbergh.
SteM

de handbreister, de vertegenwoordiger. Ook de periode waarin de mensen actief waren in de breisector varieert. Er zijn getuigenissen uit de jaren 1930 en getuigenissen van mensen die vandaag nog actief zijn in een breiatelier. De leeftijd van de geïnterviewden varieert van eind 40 jaar tot eind 80 jaar. De meesten hebben vele jaren gewerkt in de breisector. Er waren werknemers uit kousenfabrieken, uit grote fabrieken en uit kleine ateliers.

Handbreister Yvonne

Zo was er Yvonne (° 1921) die naar aanleiding van een persbericht over de dag van de brei naar het museum kwam om een doosje naalden van een handbreimachine te schenken. Zij was één van de eersten waar Miet Deckers naar toe trok om het verhaal achter het doosje te ontdekken.

Yvonne werkte al in de jaren 1930 in de fabriek van de gebroeders en zusters Colman (bedrijf gevestigd in de Nieuwstraat nr. 31, gestart voor 1925, beëindigd na 1963), een echt familiebedrijf. Ze was nog geen veertien jaar toen ze mee trok met een buurvrouw om als oprapster aan de slag te gaan. Je moet weten: de benen en de voeten van kousen werden op verschillende machines gebreid. Jonge meisjes met

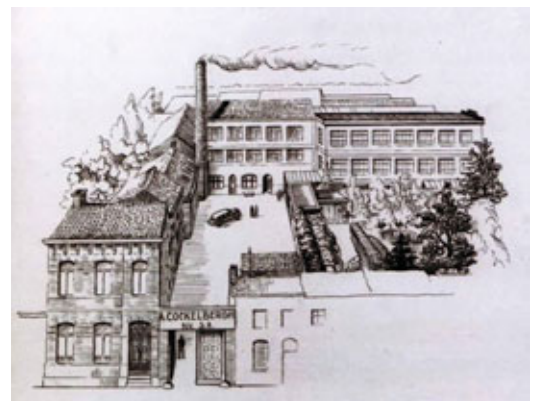
goede ogen en soepele vingers staken het breiwerk over van de ene op de andere machine. Steek per steek. De breister die per stuk betaald werd, kon zo meer stuks afwerken.

Yvonne moest voor drie breisters telkens de stukken oversteken op de andere machine. Na een tijdje leerde ze benen breien, en van de benen schakelde ze over naar de grote stukken. Ze was dan 'vareuzenbreister' (d.w.z. het breien van grote panden: voor- en achterpand van een pull of vest). Als handbreister kreeg ze elke week tien naalden opdat ze bij naaldbreuk verder zou kunnen werken. Brak ze meer dan tien naalden, dan moest ze er zelf kopen. Maar Yvonne kende haar machine zo goed dat ze die tien naalden per week niet op gebruikte. Op het einde van haar loopbaan had ze zo een doosje naalden bij elkaar gespaard. Het kleine doosje vatte haar hele leven als handbreister samen.

Breimechanieker Jozef

Een heel ander verhaal kreeg Miet Deckers te horen bij Jozef (° 1922), zoon van het schoolhoofd van Sint-Pauwels. Hij vertelde hoe de oorlog zijn plannen om textielingenieur te worden dwarsboomde. Hij had graag na zijn opleiding in het TIB (Technisch Instituut voor Breikunde te Sint-Niklaas) nog hogere studies gedaan, maar daar stak de oorlog een stokje voor. Hij kwam in Duitsland terecht waar hij verplicht werd tewerkgesteld. Ook daar zou hij uren over kunnen vertellen. Nu haalt hij betere herinneringen boven.

Als breimechanieker ging hij aan de slag in het bedrijf Cockelbergh, één van de grotere breiateliers waar bovenkleding geproduceerd werd. N.V. Cockelbergh

Kettingbreimachine
firma Janssens anno
1980.
SteM

werd opgericht voor 1925 door Achiel Cockelbergh. Het bedrijf was eerst gevestigd in de Walburgstraat nr.10. Daarna verhuisde het naar De Meesterstraat 30. Dit woonhuis en bijbehorende fabriek waren opgericht in 1877 als brouwerij en omgebouwd tot breigoedfabriek na 1914. Jozef bleef er tot aan zijn brugpensioen.

De firma Cockelbergh was al een groot bedrijf met een tachtigtal arbeidsters maar in de jaren 1950 kwam er nog een uitbreiding zodat men wel 150 arbeidsters in dienst had. Er stonden handbreimachines, Raschelmachines (een Raschelmachine is een kettingbrei-stoel waarbij het garen opgeboomd was zoals bij een weefgetouw en elke naald draadtoevoer kreeg. De steken haken zijwaarts in elkaar, niet alleen met de steken van de voorgaande rij. Hierop werden vooral sjaals of omslagdoeken gebreid) en automatische vlakbreimachines. In het begin was ik de enige breimechanicus maar geleidelijk vermeerderde het aantal tot drie. Op het einde waren er ook elektronische machines waar ik niets van kende, dat was voor de jongere.

De meisjes die aan de handbreimachines stonden, leverden zware arbeid. Ze stonden de ganse dag de arm van de machine van links naar rechts en weer terug te bewegen. Tijdens de zomer en de herfst was het heel warm in het gebouw. Soms kon je de meisjes achteraan niet meer zien door de stoom die in de fabriek hing. Zo hard labourden ze. Ze werden per stuk betaald. Later zijn op die handbreimachines motoren gezet zodat de breisters de arm niet meer zelfheen en weer moesten laten gaan. Maar dan hadden ze wel meerdere machines om op te volgen.

Toen men van betaling in daguren naar stukwerk overgeschakeld is, werd de druk ook voor mij groter. De meis-

jes wilden allemaal zo snel mogelijk gedepanneerd worden als er iets aan hun machine was. Als er op hetzelfde moment meerdere machines stillagen, kon ik niet iedereen even vlug weer aan het werk helpen. Dan werd er gesakkerd.

De oude madam Cockelbergh was altijd in de fabriek aanwezig. Ze had van achter haar toeg overzicht op het afwerkingsatelier. Ze had maar één hand meer door een arbeidsongeval maar tot op het einde van haar leven was ze dag en nacht in de fabriek.

In het begin zaten de meisjes in de afwerking aan weerszijden van grote tafels en de machines - naaimachines, triplockers, knoopsgatenmachines - werden aangedreven met een centrale as. Het gebeurde regelmatig dat de riem van de as naar de machine afsprong. Dan moest ik die er terug opleggen. Na de oorlog werkten we 48 uren, dat is in de loop der jaren verminderd tot 37 uren.

In het begin waren er elk jaar enkele maanden van werkloosheid. Die periode kon ik gebruiken voor het onderhoud van de machines. Wat ik graag deed als mechanicus was het ontwerpen van tekeningen voor de jacquardmachine. Ik zocht afbeeldingen in kleurboeken en zette die om in ontwerpen. Het kappen van de jacquardlatten werd aan een gespecialiseerde firma uitbesteed. We hebben zo veel truien voor C&A gebreid.

De fabriek was een familiebedrijf dat opgestart is na de Eerste Wereldoorlog en een grote uitbreiding heeft gekend begin jaren 1950 toen ik er in het begin werkte. Ik denk dat mevrouw Cockelbergh uit de textielsector kwam voor ze hun eigen bedrijf opgericht hebben. De dochter kwam ook in het bedrijf maar op het einde werd de fabriek overgenomen.

Linksters, firma
Verbreyt anno 1970.
SteM

Triplockster Monique

Monique (*1944) werkte 25 jaar als triplockster (met een triplockmachine zet men stukken tricot aan elkaar zodat de steken niet kunnen doorzakken). Gelijktijdig wordt ook de rest van de stof afgesneden naast de naad. Men triplockt bv. mouwen van een pull dicht) in dezelfde fabriek Cockelbergh. Zij beschrijft de fabriek als volgt:

Het grootste gebouw achteraan met twee verdiepingen, daar stonden de breimachines. Het waren houten vloeren, de breimachines stonden allemaal op rubberen voetjes voor het lawaai en het daveren. Wij van de afwerking, wij zaten beneden aan de andere kant van het gebouw. De wol om te breien kwam toe met heel grote camions vol grote balen. Met een lier (takel) werden die naar boven gehaald en in het wolkot gezet. Boven werd dat dan op bobijnen gezet met spoelmolens.

We moesten buiten naar het toilet gaan, winter en zomer. Je moest zelfje wc-papier meebrengen, doortrek was er niet aan, hiervoor moesten we een emmer water vullen. In de winter was dit al eens een probleem want als het vroom, bevroor ook het water in de emmer. Dat was bijna gelijk in de tijd van Daens. Pas de laatste twee jaar hadden we mooie toiletten. Binnen en gewoon zoals het moest.

We aten onze boterhammen op aan onze machine waar we zaten om te werken. Een refier was er niet. We mocht

ten tussen het werk door een boterhammetje eten of een koffie drinken. Er werd wel al eens gemorst maar vlekken werden dan uitgewassen of met een of ander chemisch product behandeld.

De eerste jaren werden we per stuk betaald. Om de twee weken moesten we ons 'boek' binnenbrengen. Dat was een schrift en daar werd het stukwerk ingeschreven. Die boeken moesten wij zelf betalen. Braken we een naald, die moesten we zelf betalen. We moesten zelf onze schaar meebrengen, ook de snijdsters. Ik ben vakbondsafgevaardigde geworden en lid van het comité veiligheid en gezondheid, ook in de ondernemingsraad had ik zitting. En daar heb ik aan de orde gebracht dat dit helemaal niet kon. Zo is dat afgeschafst. Ze waren er helemaal niet blij mee maar het kon niet anders. Vanaf toen werden scharen voorzien.

Er was een goede sfeer op het werk. Vanaf de eerste dag dat ik er werkte, ben ik met plezier binnengekomen en ik ben er graag geweest tot mijn laatste dag. De oude mevrouw Cockelbergh zei dikwijls: 'Jullie zijn allemaal mijn kinderen.'

Breimechanieker Rudolf

Rudolf, ondervoorzitter van de vzw, bracht een dubbele getuigenis over de breisector. Hij vertelde over het bedrijf van zijn grootouders, net over de grens in Nederland. Als klein kind had hij er vele uren door-

gebracht. Bij de meisjes in de refter om prentjes die bij de chocoladerepen zaten af te bedelen. Of met grote ogen vol fascinatie kijkend hoe de gebreide stof onderaan de machine groeide. Daarnaast vertelde Rudolf over zijn eigen bedrijf. Als breimechanieker die in Duitsland opgeleid was, kwam hij in de werkplaats van zijn vader terecht, die gespecialiseerd was in het ombouwen en herstellen van breimachines. Er was veel werk in de jaren 1950 om al die handbreimachines van een motor te voorzien. De activiteiten van het bedrijf evolueerden omdat er steeds minder klanten (lees: breigoedfabrikanten) waren. Vandaag zetten de kinderen van Rudolf het bedrijf verder. Hun cliënteel is niet meer geconcentreerd in Sint-Niklaas maar zit wereldwijd. Over mondialisering gesproken.

Rudolf is niet alleen een goed verteller, hij heeft ook een ruimere kijk op de sector doordat hij als techniekier in veel verschillende bedrijven kwam.

Mijn grootvader had een kousenfabriek opgericht rond 1920 en in die kousenfabriek werden zowel kousen rondgebreed als op vlakbreimachines. Op die vlakbreimachines werden grote lappen gebreed die dan versneden werden op de vorm van kousen. Ze werden aan mekaar gezet en pas daarna werd de voet eraan gebreed met de handmachine. Via deze werkwijze had je een kous met een grote jacquardtekening. De jacquardtekening kon je destijds niet verkrijgen op de normale kousenmachines. Op vlakbreimachines kon men de benen op vorm breien. Maar men deed dat niet omdat dat teveel werk was en omdat de mensen vroeger geen enkel probleem hadden met de naad langs de achterkant van de kous (als je kousen snijdt en je stikt ze samen, dan krijg je een naad langs achter op het been). In het begin werden de zijden kousen rondgebreed, maar de mensen accepteerden dat niet. Zij wilden een naad op hun kous. Die naad werd dan op die ronde kousen

gestikt of er op geschilderd met een stift. Als je een kous aan had zonder naad, dan was dat immers op het eerste zicht geen kous, maar gewoon het blote been. De mensen wilden niet de indruk wekken dat ze geen kousen droegen.

Wat ik mij nog goed herinner, is de sfeer in de fabriek. Er werd onvoorstelbaar veel gezongen. Eigenlijk waren de meisjes altijd aan het zingen. Er was toen, in de tijd voor de oorlog, nog geen radio. En er werd ook veel gebabbeld. Maar als er teveel gekletst werd, stond mijn grootmoeder, die op de pupiter vooraan zat, op, klapte in haar handen en riep 'Meiskes!'. Dan zweeg iedereen. Dat is mij altijd bijgebleven. Het waren natuurlijk de meest populaire liedjes, meestal marktliedjes, die gezongen werden. Liedjes over dingen die gebeurd waren. Over iemand die vermoord werd of iemand die de ronde van Frankrijk won. Op de markt werden die liedjes gezongen en de marktzanger verdiende zijn boterham met de verkoop van foldertjes waar de liedjes in stonden geschreven. En zo gingen die foldertjes ook in de fabriek van meisje naar meisje. Tot iedereen het liedje kende.

In de fabriek werkten een paar meisjes uit Hulst. Maar meer dan de helft van de arbeidsters was afkomstig van De Klinge of van Kemzeke. En misschien ook nog een paar van Koewacht. Er waren er zelfs die te voet van Kemzeke kwamen. Dat was tien kilometer! Zij moesten twee uur voor ze begonnen werken, thuis vertrekken. Ze liepen dan met drie naast elkaar, gearmd. De middelste rustte zagezegd uit. Die moest alleen maar haar voeten bewegen. Zij deed haar ogen dicht en liep mee met de twee anderen. Om de kilometer of na een tijdje veranderden ze van plaats en mocht het meisje van opzij in het midden gaan lopen.

Mijn grootmoeder was een heel godsdienstige madam. Ze ging 's zondags twee keer naar de mis: eerst naar de

Confectieatelier,
Heyman-Deschepper.
SteM

vroegmis en daarna naar de hoogmis. Dan kon ze twee preken horen. Om zeven uur was het de kapelaan die de mis deed en de hoogmis werd gedaan door de deken. In de fabriek riep ze 's morgens voor het werk begon 'Meiskes!', en dan maakten ze allemaal een kruis. Daarna begonnen ze te werken.

We hadden twee mannen in de fabriek. Eén breier en één techniker. Mijn vader was er als supervisor want mijn grootvader kwam bijna nooit in de fabriek. Grootvader zat altijd op zijn bureau, vlakbij de fabriek. Als hij iemand nodig had of als hij iets moest weten uit de fabriek, dan drukte hij op een belletje en dan wist mijn vader dat hij bij hem moest gaan om te horen wat er scheelde.

Ik denk toch dat er tussen de veertig en vijftig meisjes in de fabriek werkten, rekening houdend met het aantal machines dat er stond. De meeste meisjes die te voet kwamen, liepen met klompen. Zij hadden geen schoenen. Ze kwamen met de goede klompen naar de fabriek, in de fabriek droegen ze oude klompen of sloefen. In de fabriek lag een stenen vloer. Maar op de plaatsen waar de voeten van de meisjes stonden, lagen houten planken.

We hadden een apart lokaal om te eten, het schaftlokaal. In dat lokaal stonden lange tafels met banken. Om twaalf uur belde mijn grootmoeder. De meisjes legden alles stil, stonden op en liepen naar het schaftlokaal. In het schaftlokaal had iedereen zijn plaats. Ze konden daar ook iets opwarmen. Er stond in ieder geval een stoof met cokes die zomer en winter aan stond 's middags. In de fabriek was een grote oven die gestookt werd met cokes. Die werd 's morgens vol gedaan als ze stoom nodig hadden om de kousen op vorm te stomen. De cokes werden ook gebruikt voor het vuur in het schaftlokaal.

Het contact tussen de klant en de fabrikant was vroeger helemaal anders. De klanten kwamen vaak zelf naar de fabriek. Na de oorlog had iedereen vertegenwoordigers en de klant werd bezocht door de fabrikant of door een vertegenwoordiger van de fabrikant. Maar voor de oor-

log hadden we veel bezoeken van mensen die kwamen kopen in de fabriek. De bestelling werd dan nadien opgestuurd met de firma Van Gend & Loos. Alles werd dan in grote kartonnen dozen gestopt, toegeplakt en opgehaald.

Seizoensgebonden werkloosheid was er niet: een kous is veel minder onderhevig aan mode dan bovenkleding. Dat maakt dat de fabrikant op voorraad kon breien. Want hij wist perfect wat hij ging verkopen. Op het einde, net voor de oorlog en ook net na de oorlog, kwamen de jacquardkousen op, maar daarvoor bestonden er alleen maar wollen of katoenen kousen. Die werden verkocht in bruin, grijs, blauw en zwart. Op de ronde machines maakte men de herenkousen. Op de vlakbreimachine de gesneden dameskousen.

Meer weten?

Kom eens een kijkje nemen in het breiatelier van het SteM. Kom de geur opsnuiven van de machineolie, voel de kriebels in je neus van de wolpluisjes, hoor het ritmisch geluid van de machines en zet je neer om te luisteren naar de andere verhalen uit 'den brei'. ■

Bezoekinfo

Het breiatelier vindt u in SteM, Zwijgershoek 14, 9100 Sint-Niklaas.

Openingsuren:

Di – za: 14 – 17 uur

Zondag: 11 – 17 uur

Toegangsprijs: 4 euro, kortingstarief 3 euro

Bobijnster, atelier
Wetering.
SteM

De volgende **'dag van den brei'** is gepland op 5 februari 2012. De Nederlandse Jacoba De Jonge stelt haar collectie historisch breiwerk voor. De toegang is dan gratis.

Een rondleiding door de breitechnieker kan u aanvragen op het secretariaat (03 760 37 50). Kostprijs: 50 euro

Er is ook een textielwandeling uitgeschreven waarmee u zelf in de stad op zoek kan gaan naar sporen van het textielvergoed. De brochure is te koop aan de balie. In de kostprijs van de brochure (4 euro) is één toegangsticket voor het museum inbegrepen.

Miet Deckers (° Sint-Niklaas, 1959) volgde de opleiding regentaat wetenschappen-aardrijkskunde maar is nooit in het onderwijs terechtgekomen. Ze is steeds werkzaam geweest als educatief medewerker, eerst bij de jeugdorganisatie van het ABVV en vanaf 1983 bij de stedelijke musea van Sint-Niklaas. Haar eerste contact met het MIAT dateert van 1981 toen ze op drie plaatsen in het land van Waas de tentoonstelling 'Kinderarbeid, vroeger en nu' voor schoolgroepen organiseerde en begeleidde.